

Sprawna współpraca



Rodzice ucznia z niepełnosprawnością oraz szkoła, w tym przede wszystkim nauczyciele, być może nie „naprawią” świata, ale wspólnie mogą zdziałać cuda. Warto więc się poznać, wzajemnie wspierać i razem planować kolejne działania.

Współpraca szkoły z rodziną jest niezmiernie ważnym elementem kształtowania młodego pokolenia. Dyskusja na temat tego, który z tych podmiotów odgrywa ważniejszą rolę w wychowaniu i nauczaniu dziecka, mija się z celem. Dzieje się tak dlatego, że zarówno szkoła, jak i dom ma wpływ na jego rozwój – przecież to w ich murach spędza ono najwięcej swojego czasu. Od dorosłych uczy się sposobów zachowania, naśladuje ich.

Czasami pewne wzorce wychowania mogą się między sobą różnić. Każdy z opiekunów ma swoje priorytety, które są dla niego najważniejsze. Poglądy rodziców mogą odbiegać od poglądów nauczycieli (a w tym ogółu społeczeństwa) i jeśli tylko nie są one szkodliwe dla dziecka, należy je uszanować. Jest to szczególnie ważne, gdy opiekunowie są innego (mniejszościowego) wyznania albo uważają, że ta, a nie inna szkoła będzie dla ich pociechy lepsza. To ostatnie dotyczy szczególnie rodziców uczniów z niepełnosprawnością. Mają oni pełne prawo do podjęcia decyzji, do jakiej szkoły posłać swoje potomstwo. Potwierdzenie relacji między opisywanymi podmiotami znaleźć można także w wielu przepisach prawnych – do najważniejszych z nich należy *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, w myśl której:

- „Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami”,
- „Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniami”,
- „Rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne”.

Inne przepisy regulują również obowiązki szkoły względem dziecka i układ relacji między nią a jego rodzicami. Zgodnie z zapisami *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* szkoła ma obowiązek:

- wspomagania wychowawczej roli rodziny,
- dostosowania treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także zapewnienia im możliwości korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej,
- umożliwienia pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną oraz

niedostosowaną społecznie, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami,

- opieki nad uczniami niepełnosprawnymi przez umożliwianie im realizowania zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych.

Zarówno szkoła, jak i dom wpływa na rozwój dziecka.

To rodzice decydują więc o charakterze i kształcie wychowania oraz edukacji swojego dziecka. Zadaniem szkoły jest to uszanować i, wykorzystując do tego swoje możliwości merytoryczne, wspomagać w tym procesie zarówno ucznia, jak i jego rodziców. Dzięki zaangażowaniu obu stron możliwy jest proces wspomagania i kształtowania rozwoju dziecka.

DZIECI O SPECJALNYCH POTRZEBACH = NAUCZYCIELE O SPECJALNYCH PREDYSPOZYCJACH

Relacje między nauczycielami i rodzicami ulegały zmianom na przestrzeni czasu. Do najbardziej widocznych należy zaliczyć sposób postrzegania autorytetu nauczyciela. Niedługo to, co powiedział czy zrobił nauczyciel, było uznawane za

Nauczyciel może m.in. polecać rodzicom literaturę (fachową, popularnonaukową) na temat niepełnosprawności dziecka



„święte”. Jeśli uderzył on dziecko (np. linijką po dłoni), było niemal pewne, że rodzice w domu to powtórzą. Obecnie (na szczęście) takie przypadki należą do rzadkości, a jeśli już się wydarzą, wobec zwolenników podobnych metod wyciągane są konsekwencje prawne. Niestety zawód nauczyciela – tak jak wiele innych – nie posiada szczegółowych kryteriów, które decydowałyby o przyjmowaniu kandydatów do wykonywania tej profesji. W wyniku tego osoby, które nie mają predyspozycji do pracy z drugim człowiekiem, a w przypadku dziecka z niepełnosprawnością – uczniem wymagającym od opiekuna specjalnych kompetencji – nie rozwijają jego potencjału. W pracy z podopiecznymi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi potrzebni są specjaliści, którzy kochają to, co robią, mają pasję, są otwarci na ucznia, tolerują jego dysfunkcje, rozumieją jego potrzeby, a przede wszystkim – jak mówiła Maria Grzegorzewska (twórczyni pedagogiki specjalnej w Polsce) – kierują się hasłem: „Nie ma kaleki – jest człowiek”.

Nauczyciel może wspomagać się pomocą szkolnego pedagoga, psychologa, szkolnej pielęgniarki.

ZROZUMIEĆ RODZICÓW DZIECKA Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Każdy ma w swoim życiu plany, marzenia, cele, które próbuje zrealizować, do których dąży. W pewnym wieku zdecydowana większość ludzi myśli o założeniu rodziny. Mama, tata i dziecko często są synonimem szczęścia. Któż nie chciałby mieć ładnego, mądrego potomstwa, chodzić na wywiadówki i zebrania organizowane przez szkołę i słyszeć: „Pani/Pana

dziecko jest niezwykle inteligentne. Z chęcią zgłasza się do tablicy. Dostaje same piątki i ma wielu przyjaciół”? Niestety nie każdemu dane jest usłyszeć takie słowa. Dotyczy to szczególnie rodziców dzieci z niepełnosprawnością.

Rodzina, w której rodzi się niepełnosprawny maluch lub w której dziecko doznaje niepełnosprawności czy choroby, przeżywa ogromny szok. Nie dowierza lekarzowi, zaprzecza jego prawdomówność. Nie jest w stanie pogodzić się z otrzymaną wiadomością. Wcześniejsze oczekiwania wobec wymarzonego kształtu rodziny ulegają załamaniu. Jej członkowie muszą zmienić swoją hierarchię wartości, zmienić lub dostosować swoje role do potrzeb sytuacji, wyznaczyć nowe cele w życiu.

UWARUNKOWANIA WSPÓŁPRACY RODZICÓW ZE SZKOŁĄ

Na jakość współpracy z rodzicami dziecka z niepełnosprawnością wpływ mają dwa podstawowe aspekty:

1. Zasoby osobiste posiadane przez członków rodziny.

Do najważniejszych z nich należą:

- Środki finansowe każdego z rodziców. Często niepełnosprawność dziecka wymaga korzystania z usług wielu specjalistów (pedagogów, rehabilitantów, psychologów, logopedów). Niestety może okazać się, że dziecko wymaga większego nakładu pracy, niż zapewnia mu opieka szkolna (państwowa), a opłacenie specjalistycznych zajęć bywa kosztowne.
- Wykształcenie każdego z rodziców (poziom wykształcenia i jego rodzaj). Jest to o tyle ważne, że rodzice niemający wykształcenia wyższego lub posiadający wykształcenie wyższe o profilu technicznym najprawdopodobniej nie będą dysponować nawet podstawową wiedzą na temat niepełnosprawności dziecka. Sytuacja wygląda nieco inaczej, gdy opiekunami są rehabilitanci, pedagodzy, psycholodzy.
- Stan zdrowia członków rodziny. Może okazać się, że któryś z rodziców sam zmagają się z niepełnosprawnością lub jest poważnie chory. W takim przypadku jego możliwości opiekowania się niepełnosprawnym potomstwem są mocno ograniczone.
- Właściwości psychiczne, w tym: odporność na stres spowodowany trudną sytuacją własnego dziecka, motywacja do pokonywania przeszkód i ograniczeń, jakie wynikają z jego dysfunkcji, zaradność w pełnieniu wielu funkcji (opiekuńczej, rehabilitacyjnej, rewalidacyjnej), inteligencja w rozumieniu następstw, zachowań wynikających z niepełnosprawności, motywacja do wzmacniania potencjału (niezaburzonych funkcji) dziecka, empatia w rozumieniu jego problemów, potrzeb itp.

2. Zasoby wspólne, jakie posiada cała rodzina, w szczególności umiejętności:

- komunikacyjne w rodzinie – ważnym czynnikiem jest to, czy rodzice rozmawiają z sobą o trudnościach, czy wspierają się w codziennych obowiązkach, czy



są jednomyślni i wspólnie decydują o najistotniejszych sprawach – o nauce, rehabilitacji dziecka,

- rozwiązywania konfliktów – tutaj istotnym elementem jest nieobarczanie siebie winą za niepełnosprawność dziecka, a jeśli to nastąpi – umiejętność wybaczenia sobie,
- wzajemnego wspierania – obowiązki wynikające z wielu dodatkowych czynności, jakie spadły na rodziców, mogą przewyższać ich siły; czasami, mimo wysiłku i wielkiego zaangażowania, wydaje się, że cała praca nie zdaje się na nic, narasta wycofanie i załamanie odczuwane przez dorosłych, dlatego nie można zapomnieć o potrzebie dodawania sobie otuchy, pocieszenia i zrozumienia, jakie niesie z sobą rozmowa,
- adaptacji do nowej sytuacji – istotnym czynnikiem jest możliwość zmiany dotychczasowego sposobu organizacji dnia w taki sposób, aby zrobić w nim miejsce na nowe obowiązki; nie zawsze praca rodziców umożliwia dostosowanie obowiązków zawodowych do obowiązków domowych w korzystny dla nich sposób.

O czym trzeba wiedzieć, podejmując współpracę z rodziną dziecka z niepełnosprawnością? Przed przystąpieniem do współpracy dowiedz się:

- Czy rodzina jest pełna, czy nie. Jeśli nie, jaki jest tego powód (śmierć rodzica, rozwód).
- Czy rodzice mają wsparcie ze strony dziadków (finansowe, psychiczne, w kwestii opieki nad dzieckiem).
- Czy rodzice i rodzeństwo dziecka akceptują jego niepełnosprawność (jak wyglądają relacje między nimi).
- Gdzie pracują rodzice, jaki zawód wykonują. Jaki jest (orientacyjny) dochód na członka rodziny, a w przypadku braku pracy – jaki jest tego powód (lenistwo, zwolnienie, brak kwalifikacji, choroba, niepełnosprawność rodzica, obciążenie opieką nad dzieckiem).
- Jakie są warunki lokalowe. Ile osób mieszka w mieszkaniu, jaka jest jego wielkość – metraż, liczba pokoi, czy dziecko ma zapewnione warunki do nauki (własne biurko, niezbędne pomoce dydaktyczne).
- Czy rodzice mają świadomość następstw niepełnosprawności dziecka (edukacyjne – trudności w nauce, społeczne – możliwość nieakceptacji przez rówieśników).
- Jakie są obowiązki dziecka w domu (czy ma ono obowiązki, czy wykonuje je samo, czy jest we wszystkim wyręczane).
- Czy rodzice wykazują chęci do współpracy ze szkołą (wykonywania w domu zadań zleconych przez specjalistów).

Dzięki tej wiedzy będziesz mogła/mógł rozpoznać aktualne potrzeby rodziny i dziecka, problemy, z jakimi się zmagają, a także zaplanować wsparcie ze strony specjalistów (skierowa-

nie do poradni psychologiczno-pedagogicznej, poradni specjalistycznej). Mając takie informacje, możesz planować proces pedagogizacji, czyli współpracy z rodzicami.

PEDAGOGIZACJA RODZICÓW

Ogólnie działania pedagogizacji polegają na:

- wsparciu rodziny dziecka niepełnosprawnego, opierającym się na okazaniu zrozumienia dla przeżywanego przez nią żalu, złości, poczucia niesprawiedliwości, słabości i akceptacji przeżywanych (często negatywnych) emocji,
- edukacji rodziny – ma ona na celu uświadomienie przyczyn niepełnosprawności, jej charakterystyki oraz konsekwencji (przede wszystkim edukacyjnych).

Do jej celów zalicza się:

- poszerzenie wiedzy rodziców na temat problemów ich dziecka i możliwości jego dalszego rozwoju (w tym w obszarze edukacji),
- rozbudzenie właściwych wzorców postępowania (między samymi rodzicami, rodzicami a dzieckiem i między dzieckiem niepełnosprawnym a jego rodzeństwem),
- przekazanie rodzicom umiejętności koniecznych do prowadzenia rehabilitacji (usprawniania fizycznego) i rewalidacji (usprawniania intelektualnego w celach podniesienia umiejętności szkolnych) dziecka w domu,
- zmiana postaw negatywnych – nieakceptujących, odrzucających dziecko i przesadnie opiekuńczych, jak również utrwalenie postaw pozytywnych, właściwych dla prawidłowego kontaktu uczuciowego z dzieckiem.

Tylko obustronne zaangażowanie we wspólny cel, jakim jest rozwój psychofizyczny dziecka, umożliwi jego pełne i efektywne wsparcie.

Poprzez pedagogizację rodziców nauczyciel umożliwi im właściwe i skuteczne zaopiekowanie się dzieckiem. Ich działania będą poparte umiejętnościami, dzięki którym unikną oni zbędnych, a nawet obciążających pociechę zachowań (np. nadmierne wyręczanie w codziennych obowiązkach, co powoduje wyuczoną, a nie nabytą bezradność). W efekcie ich miejsce zastąpią działania właściwe, rozwijające dziecko, jego umiejętności i samodzielność.

Oczywiście trudno jest wymagać, aby nauczyciel czy wychowawca ucznia niepełnosprawnego dysponował całą wiedzą z pedagogiki specjalnej. Na ogół jest tak, że zna on jedynie zarys charakterystyki najczęściej występujących niepełnosprawności. Nie oznacza to jednak, że rodzice są pozostawieni sami sobie. Nauczyciel może wspomagać się pomocą szkolnego pedagoga, psychologa, szkolnej pielęgniarki, a nawet specjalistów pracujących na co dzień w poradniach psychologiczno-pedagogicznych, specjalistycznych. Może on również zorganizować spotkania wszystkich rodziców ze szkołą, którzy mają taki sam lub podobny problem. W ten sposób

poczuć, że nie są osamotnieni w przeżywaniu towarzyszących im trudności, a ponadto, dzięki rozmowie z innymi rodzicami, będą mogli uzyskać wiele rad, w jaki sposób postępować z dzieckiem.

Natomiast **we własnym zakresie nauczyciel powinien:**

- Zgromadzić ulotki zawierające podstawowe informacje na temat niepełnosprawności dziecka. Może je uzyskać w poradniach specjalistycznych, psychologiczno-pedagogicznych, organizacjach pozarządowych.
- Wypożyczyć literaturę (fachową, popularnonaukową, popularną – wszelkiego rodzaju poradniki). Można polecić ją rodzicom albo zrobić ksero (najlepiej, by mieściło się ono na jednej stronie) najważniejszych informacji. Na jej podstawie można stworzyć również spis najważniejszych informacji o problemach dziecka i rozdać go rodzicom podczas wywiadówki. Ważne jest, aby zawarte w nim informacje były krótkie i konkretne, inaczej rodzice mogą nie mieć ochoty lub czasu na dokładne wczytanie się w treść.
- Wypożyczyć filmy edukacyjne na temat danej niepełnosprawności i pożyczyć je rodzicom do obejrzenia.
- Polecić im audycje radiowe, które dotyczą omawianej tematyki.
- Polecić opiekunom strony internetowej poświęcone specjalnym potrzebom edukacyjnym. Trzeba jednak pamiętać, że w przypadku tego środka masowego przekazu istnieje duże ryzyko natknięcia się na nieprawdziwe informacje, warto więc zachęcać do przeglądania stron poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz szkół, które zamieszczają na nich potrzebne wskazówki.

Dzięki tym działaniom nie tylko rodzice niepełnosprawnego dziecka, ale także opiekunowie innych uczniów będą mogli zrozumieć specyfikę jego funkcjonowania. Pozwoli to oswoić się z „nieznany”, a przez to zaakceptować i zrozumieć ludzkie problemy.

Pamiętaj, żeby podczas kontaktu z rodzicami ucznia z niepełnosprawnością:

- Okazać im zrozumienie. Jedni rodzice mogą być zrozpaczeni, załamani, mieć żal o problemy ich dziecka, inni natomiast mogą okazywać agresję i zarzucać nauczycielom brak kompetencji, być niemili lub zarozumiali. Warto jednak pamiętać, że często jest to spowodowane przesileniem wynikającym z codziennych obowiązków i braku akceptacji niepełnosprawności dziecka.
- Zaangażować się w pomoc w znalezieniu specjalistów do pracy z dzieckiem, udzielić im porad, wsparcia.
- Zachęcać rodziców do uczestnictwa w rehabilitacji i rewalidacji dziecka. Część zajęć usprawniających jego możliwości ruchowe i edukacyjne nie wymaga specjalistycznego sprzętu czy nadzwyczajnych umiejętności, dlatego, odpowiednio stosując się do wskazówek, sami mogą pracować z nim w domu.

- Dostosować sposób mówienia do swojego rozmówcy. Język powinien być prosty, zrozumiały dla odbiorcy, zaś ton, głośność, a nawet mimika powinny współgrać z omawianym tematem. Trudno wyobrazić sobie nauczyciela, który, rozmawiając z rodzicami o możliwościach edukacyjnych ich dziecka, mówi bardzo znużonym, pesymistycznym tonem, mając smutny wyraz twarzy. Koniecznie powinien on wykazać optymizm, dający realną, ale nie przesadną nadzieję na rozwój ucznia.
- Unikać osądzania rodziców. Nauczyciel musi uszanować ich poglądy i wartości.

FORMY WSPÓŁPRACY Z RODZICAMI

Do głównych form współpracy z rodzicami zaliczają się **spotkania indywidualne** oraz **zebrania rady rodziców**. Mogą one polegać na konsultacjach w trakcie przerw, wymianie korespondencji e-mailowej, rozmowach telefonicznych, organizowaniu wywiadówek, współpracy przy organizowaniu wyjazdów uczniów, imprez i uroczystości szkolnych, a także wspólnym planowaniu pomocy dziecku, pomocy przy udzielaniu informacji niezbędnych do postawienia jego diagnozy oraz planowaniu rodzaju i zakresu pomocy dziecku. Warto również zwrócić uwagę na zdecydowanie rzadsze, ale w pewnych przypadkach jak najbardziej przydatne wizyty nauczyciela w domu ucznia, a także udział rodzica w prowadzonych lekcjach.

Nauczyciele i rodzice posiadają inne, lecz wzajemnie uzupełniające się kompetencje. Nie można powiedzieć, że któreś z nich są mniej lub bardziej istotne. Dla dobra dziecka ważne są zarówno jedno, jak i drugie. Tylko obustronne zaangażowanie we wspólny cel, jakim jest rozwój psychofizyczny dziecka, umożliwi jego pełne i efektywne wsparcie. Dzieje się to za sprawą synergii, czyli uzyskania wyższego wyniku w osiągnięciu zamierzonego celu na skutek współpracy dwóch podmiotów niż suma osobnego efektu ich pracy dodanego do siebie.

Podstawa prawna:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 ze zm.),
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz.U. z 2004 r. Nr 256 poz. 2572 ze zm.).

Literatura:

- E. Góralczyk, *Moje dziecko w szkole*, CMPP-P, Warszawa 2008.
- S. Kawula, *Pedagogika rodziny: obszary i panorama problematyki*, WAM, Toruń 2007.
- M. Mendel, *Rodzice i szkoła. Jak współuczestniczyć w procesie edukacji dzieci?*, WAM, Toruń 2000.
- A. Stankowska, (red.), *Nauczyciel i rodzina w świetle specjalnych potrzeb edukacyjnych dziecka*, UŚ, Katowice 2008.

Adam Krasnosielski